

До реєстраторів у формі саморегулюючої організації професійних учасників ринку цінних паперів слід віднести зареєстроване в області Центрально-Українське регіональне представництво “Професійної асоціації реєстраторів і депозитаріїв”, створене на базі одного з незалежних реєстраторів – ТОВ “Акціонер України” в м.Кременчуці.

На території Полтавської області діє одна інвестиційна компанія – ЗАТ “Кременчуцька ІК “Еко-Інвест”, якою створено два взаємних фонди і один закритий інвестиційний фонд – ЗАТ ІФ “НТТ”.

Діючими інститутами спільного інвестування було здійснено випуск інвестиційних сертифікатів на суму 12612,3 тис. грн. Випуск їх здійснювався з метою залучення приватизаційних коштів для інвестування в акції приватизованих підприємств. Всього було розміщено 4% випущених в обіг інвестиційних сертифікатів.

Не сприяє розвитку інститутів спільного інвестування негативна характеристика, що закріпилася за ними внаслідок існування на території області структур концерну “Київська Русь”, які своїми діями підрвали довіру населення до цього виду учасників ринку цінних паперів.

Складовою частиною учасників ринку цінних паперів є зберігачі. На території Полтавської області діє одна депозитарна установа, що проводить професійну діяльність зберігача – ВАТ АКБ “Автокразбанк” (м.Кременчук). Основна діяльність цього зберігача, у зв’язку з незначною кількістю акціонерних товариств, які зареєстрували випуск акцій у бездокументарній формі, полягає в обслуговуванні обігу знеухомлених цінних паперів.

Таким чином, аналіз стану ринку цінних паперів у Полтавській області на єдиному загальнодержавному просторі свідчить про створення умов для реалізації сучасних форм залучення інвестиційних коштів через фондові інструменти ринкового середовища.

1.Горлач Н.Ю. Соціально-культурні та колективні цінності як складові формування корпоративної культури // Регіональна економіка. – 2003. – № 1. – С.213-220.

2.Белінський О., Даніліна І. Створення та функціонування інституту первинних дилерів на ринку цінних паперів // Вісник Національного банку України. – 2002. – №1. – С.41-43.

3.Мертенс А. Інвестиции: Курс лекций по современной финансовой теории. – К.: Киевское инвестиционное агенство, 1997. – С.43-65.

4.Україна у цифрах у 2002 році // Короткий стат. довідник. – К., 2003.

5.Статистичний щорічник Полтавської області за 2002 рік. – Полтавськ. обл. управління статистики, 2003.

Отримано 06.10.2003

УДК 65.9 (2) 25

О.В.ДИМЧЕНКО, канд. екон. наук

Харківська державна академія міського господарства

РЕСТРУКТУРИЗАЦІЯ СИСТЕМИ ЗБОРУ ПЛАТЕЖІВ ЯК ОДНА З ПЕРЕДУМОВ ФІНАНСОВОЇ СТАБІЛЬНОСТІ У ЖИТЛОВО-КОМУНАЛЬНІЙ СФЕРІ

Досліджуються особливості регулювання ситуації з оплатою житлово-комунальних послуг і проаналізовано реальний її стан та фактори, які впливають на динаміку росту заборгованості, з урахуванням особливостей різних регіонів України. Розглядається досвід міст України з підвищення рівня збору житлово-комунальних платежів.

Україна до цього часу не виробила єдиного підходу для подолання кризового становища щодо боргів за спожиті житлово-комунальні послуги. Проблема підвищення рівня збору платежів за комунальні послуги давно знаходиться в центрі уваги органів місцевого самоврядування, органів державної влади, політиків та громадськості.

Проблема заборгованості з оплати спожитих житлово-комунальних послуг в Україні багатогранна і складна. Взагалі, вона значно загострюється в моменти підвищення вартості житлово-комунальних послуг. Підходи до їх розгляду та вирішення часто не враховують фінансових та економічних проблем комунальних підприємств.

Важливою складовою цієї проблеми є те, що заборгованість за житлово-комунальні послуги продовжує зростати [1, 2, 4], це, як відомо призводить до погіршення і без того критичного фінансово-економічного стану підприємств житлово-комунального господарства. Найбільшу питому вагу в сумі дебіторської заборгованості займають борги населення, які викликані як важким матеріальним станом населення, так і економічною необґрунтованістю тарифів [10].

Таким чином, метою написання цієї статті є аналіз динаміки існуючих тенденцій росту заборгованості споживачів у сфері житлово-комунального господарства та існуючих методів її подолання.

Розглянемо це на прикладі таблиці 1, дані якої наглядно свідчать, що навіть за умови незмінності діючих на даний момент тарифів, питома вага оплати населенням споживання житлово-комунальних послуг значно знижується (у середньому до 80%) .

В перших чотирьох стовпцях таблиці наведено реальні дані щодо існуючих тарифів у розрізі галузей та існуючий відсоток відшкодування споживачами витрат підприємства. Починаючи з 2004 р. – наведено прогнозні показники, які враховують існуючі тенденції.

Перша та друга строчка свідчать про наявність дуже гострої, не вирішеної на даний момент проблеми економічного характеру – це перевищення величини собівартості над ціною. Причини цього стано-

вища склалися ще за часів радянського періоду, коли ця галузь була "планово-збитковою" та різниця між собівартістю та тарифом покривалася за рахунок бюджетних коштів.

То ж дані таблиці демонструють, що, наприклад, для теплопостачання, різниця між тарифом, що платять споживачі й величиною собівартості складає на 2001 р. – 5,2 коп. (біля 10% тарифу), але вже на 2003 р. ця величина складає 7,2 коп. (12%), а прогноз свідчить про її зростання до 12 коп. (приблизно – 20%) у 2007 р.

Враховуючи вищезгадане, одна з головних проблем підприємств житлово-комунальної галузі полягає в невмінні, а в деяких випадках у небажанні активної перебудови, зміни існуючої політики ціноутворення, подолання недоліків обліково-розрахункової програми комунальних підприємств. У той час, як практика переведення деяких житлово-експлуатаційних об'єднань до приватної форми власності дозволяє значно покращити їх фінансове становище та навіть почати отримувати прибутки. З іншого боку – в цій галузі існує державне регулювання цін, яке не дозволяє підприємствам підвищувати їх рівень.

Таким чином, джерелами покриття різниці між витратами підприємств житлово-комунального господарства та встановленими тарифами на даний момент залишаються: збільшення рівня оплати споживачами, бюджетне фінансування, залучення сторонніх інвесторів та нова стратегія ціноутворення, яка дозволить дотримуватись головного принципу ринкової економіки – самоокупності.

Але, нажаль, галузі ЖКГ за статистикою ряду років [1, 2, 4] не є пріоритетними для іноземних і вітчизняних інвесторів. Бюджетних коштів також не вистачає навіть на виконання обов'язкових функцій місцевих органів влади. Більш того, одним із напрямків реформування ЖКГ є відмова від дотацій на покриття різниці між витратами та тарифом і перехід до адресних дотацій та субсидій конкретним громадянам [6]. Але проблема залишається, тому що різниця існує і навіть, згідно даних таблиці, прогнозується збільшення її величини.

Прогнозні розрахунки фінансового стану підприємств тепло-, водопостачання та водовідведення за умови незмінності діючих тарифів на житлово-комунальні послуги¹

Показники	Од.вим	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
<i>Теплопостачання</i>									

¹ Згідно додатку 1 Проекту Загальнодержавної програми реформування та розвитку житлово-комунального господарства на 2003-2010 роки Державного комітету України з питань житлово-комунального господарства

Середній тариф/ -"- з урахув якості	грн./Гкал	54,5	58,0	60,0	60	60/57	60/54	60/50	60/40
Середня собівартість	грн./Гкал	59,7	65,7	65,9	67,2	68,6	69,9	71,3	72,8
% відшкодування	%	91,3	88,3	91,1	89,3	83,1	77,3	70,1	54,9
% проплат	%	136,2	89,5	91,2	89,0	87,0	85,0	83,0	81,0
Водопостачання									
Середній тариф	грн./м ³	0,51	0,51	0,52	0,52/ 0,447	0,52/ 0,442	0,52/ 0,437	0,52/ 0,432	0,52/ 0,426
Середня собівартість	грн./м ³	0,49	0,55	0,59	0,62	0,65	0,68	0,72	0,77
% відшкодування	%	105,2	92,0	88,5	83,9	80,0	76,5	72,2	67,5
% проплат	%	105,1	83,3	87,2	86,0	85,0	84,0	83,0	82,0
Водовідведення									
Середній тариф/ -"- з урах. пропл.	грн./м ³	0,30	0,31/ 0,258	0,35/ 0,305	0,35/ 0,301	0,35/ 0,298	0,35/ 0,294	0,35/ 0,291	0,35/ 0,287
Середня собівартість	грн./м ³	0,27	0,32	0,37	0,389	0,405	0,422	0,443	0,467
% відшкодування	%	113,2	95,8	93,3	89,9	86,3	83,0	78,9	75,0
% проплат	%	105,1	83,3	87,2	86,0	85,0	84,0	83,0	82,0

Наведений у таблиці відсоток відшкодування собівартості надання послуг за рахунок тарифів наглядно свідчить також про те, що навіть запланована величина витрат підприємств буде перевищувати величину тарифу у 2004 році в середньому на 15-20%%, а вже у 2007 – на 25-30%%. Беручи до уваги той факт, що, згідно статистики [1-4], заплановані величини витрат на наведених у прикладі підприємствах складають десь 70-80% від фактичних, а величина тарифів не залишається незмінною протягом чотирьох років, тобто рівень покриття витрат підприємств фактично буде значно нижчий, що не може не відбитися і на якості послуг.

Слід відмітити, що суттєвий негативний вплив на рівень оплати справило також законодавче припинення стягнення пені за несвочас-

не внесення плати за житлово-комунальні послуги [5]. Не найкращим чином впливає на рівень збору платежів і відсутність чіткого правового механізму встановлення та реалізація взаємних зобов'язань споживачів та надавачів послуг. Наприклад, одним з кроків щодо подолання кризи неплатежів населення може стати Закон України "Про реструктуризацію заборгованості щодо квартирної плати, плати за житлово-комунальні послуги, спожиті газ та електроенергію" від 20.02.2003 р. №554-IV, який вже почав діяти з 1.07.2003 р. Згідно цього закону, дозволяється реструктуризувати борги за усі вищезазначені послуги терміном до 5 років. При цьому громадяни не повинні будуть сплачувати пеню. Але тут також існує багато бюрократичних припонів, які не дозволяють повною мірою оцінити дію впровадженого Закону. Наприклад, комунальні підприємства, до яких звертається громадянин, потребують одразу частково погасити заборгованість, у той час як платник прийшов з метою розподілити її на 5 чи менше років.

В ряді матеріалів та публікацій, що стосуються росту заборгованості з оплати послуг, головною причиною цього стану вважається низький рівень доходів населення та низький рівень заробітної плати. Однак очевидно, що не всі домогосподарства, які мають заборгованість з оплати послуг, є малозабезпеченими. Велику частку боржників становлять сім'ї з середнім або високим достатком. Одночасно недооцінюється та роль, яку відіграють в питанні оплати житлово-комунальних послуг житлові субсидії [7-9].

За фінансової підтримки АМР США, Світового банку та ЄБРР в Україні з метою підвищення ефективності реструктуризації комунальних підприємств та реформування тарифів, енергоефективності систем водо-, теплопостачання та водовідведення комунальних підприємств здійснюються проекти, в рамках яких вирішуються завдання як технічного характеру так і аналітичні огляди.

Відповідно до Програми "Реформування тарифів і реструктуризація комунальних підприємств в Україні", фінансованої Агентством США з міжнародного розвитку, запропоновано три підходи до поліпшення збирання платежів: шляхом (1) застосування санкцій та стимулів з метою погашення заборгованості за житлово-комунальні послуги, (2) запровадження економічних стимулів (3) створення в містах автоматизованих систем збору і обробки платежів.

Перший підхід налічує три основні варіанти впровадження: поперше - це стягнення пені; по-друге – погашення заборгованості за рішенням суду. Недоліком цього підходу є недостатній рівень обґрунтованості згідно нашого законодавства та майже відсутність механізму майнової відповідальності. Застосування заходів матеріальної від-

повідальності боржників ускладнюється рядом факторів. Наприклад, у *Дніпропетровську* судами було задоволено 900 позовів, які подало підприємство “Дніпротепломережі” і 60% відповідачів знайшли кошти, щоб розрахуватися.²

У *Львові* комунальні підприємства зверталися до суду, якщо борг за спожиті комунальні послуги перевищував 3000 грн. Однак досвід показав, що виконання судових рішень про погашення заборгованості може відбуватися шляхом відрахування з доходів деяких боржників в розмірі лише 7-8 грн. на місяць.

У *Харкові* підприємства житлово-комунального господарства з метою стягнення заборгованості подали до судів 49,1 тис. позовів на загальну суму 22,6 млн. грн. Підприємство “Харківкомуночиствод” впровадило механізм відключення електроенергії неплатникам. Відповідний договір було укладено між підприємством “Харківкомуночиствод” та АК “Харківобленерго”. Було відключено 25 неплатників, які мали заборгованість за послуги водовідведення більше 50 грн. Комунальне підприємство “Харківські теплові мережі” відключило за несплату від гарячого водопостачання цілі будинки (усього 26 тис. квартир). Але на наш погляд це не той метод, який дозволить кардинально вирішити цю проблему, тому що при відключенні кожна ситуація потрібна розглядатися окремо.

По-третє, це припинення надання послуг. При здійсненні цього заходу виявлено цілий ряд суперечливих запитань, наприклад, як припинити надавати послуги з опалення чи водопостачання в одній окремо взятій квартирі таким чином, щоб не постраждали інші споживачі цього будинку. У відключених будинках окрім боржників проживають і дисципліновані платники. Окрім того, представники територіального відділення Антимонопольного комітету України заявили, що відключення від енергопостачання споживачів, які не оплатили комунальні послуги дисциплінованим платникам, є неправомірними.³ Таким чином, застосування передбачених законодавством санкцій суттєво обмежено, а деякі з них (стягнення пені, відключення) зупинено чи заборонено. Фактично, в Україні склалися законодавчі умови, за яких громадяни не несуть ніякої матеріальної відповідальності у разі несплати або несвоєчасної оплати послуг.

² Дзеркало тижня, 27.10-2.11.2001 р., “Комунальна реформа: точка замерзання”.

³ Дзеркало тижня, 2-8.06.2001 р., “Антимонопольний комітет вважає відключення незаконним”; Сьогодні, 25.05.2001р., “Не заплатять за каналізацію – відключимо світло”; Mignews.com.ua, 30.11.2001, “Розбірки” з неплатниками по-харківськи”.

Другим напрямком зниження рівня дебіторської заборгованості є економічне стимулювання платників, як то система знижок, лотереї, організаційні заходи.

Щоправда, при впровадженні програм по наданню знижок виникає ряд важливих питань:

якими є джерела покриття витрат у зв'язку з наданням знижок в оплаті послуг;

яким чином вони мають відобразитися в фінансовому обліку та податковій звітності.

Знижки не завжди є економічно доцільними, особливо за відсутності у підприємства прибутків. Як свідчить досвід міст України, при будь-якому варіанті надання знижок показники фінансової діяльності підприємства погіршуються.

Прикладом того, як місцева влада може подбати про те, щоб у разі запровадження знижок перешкодити зростанню чи появи збитків комунальних підприємств є приклад *Жмеринки Вінницької області*. Згідно з рішенням міської ради, яким запроваджено надання знижок при погашенні заборгованості та поточній оплаті комунальних послуг (водо-, теплопостачання, водовідведення, обслуговування і утримання житла), було передбачено дотування комунальних підприємств при формуванні бюджету 2002 р.

Слід зазначити, що надання знижок лише щодо погашення заборгованості негативно оцінюється дисциплінованими платниками. Окрім того, після завершення в містах таких акцій, рівень збору платежів за послуги, як правило, знижується, оскільки споживачі очікують наступного їх повторення.

З метою стимулювання своєчасної оплати в ряді міст проводилися лотереї (наприклад, Івано-Франківськ, Запоріжжя, Луцьк, підприємства “Харківкомунпромвод” та “Харківкомуночищвод”). В них могли брати участь абоненти, які не мають заборгованості за комунальні послуги. У якості виграшу були оплата за житлово-комунальні послуги за 1 місяць або якийсь речовий приз.

Результати в різних містах неоднакові. Проведення лотерей у Запоріжжі показало, що цей захід є неефективним – за час проведення кількох тиражів протягом 4 років сума боргу зросла з 43,7 млн. грн. майже у 5 разів.⁴ А в результаті проведення розіграшів призів підприємством “Харківкомуночищвод” платежі зросли. Кількість абонентів, в яких немає боргів за каналізацію, збільшилася з 39 тис. в 2000 р. до 124 тис. після проведення другого розіграшу, а в 2002 р. досягла 140

⁴ Дзеркало тижня, 3-9.11.2001 р., “Погоджуйтесь на пільги, а не то пожалкуєте”.

тис. абонентів, що становить третю частину споживачів послуг підприємства.⁵

На наш погляд, найбільш ефективним методом є організація ефективною (наприклад, автоматизованою) системи оплати спожитих послуг.

Наприклад, для спрощення процесу оплати комунальних послуг, прийнято рішення про застосування Системи персональних карток “Місто” для обліку комунальних платежів населення з урахуванням адресних дотацій та пільг⁶ за допомогою сучасних мікрокомп’ютерних технологій, а також адресних механізмів нарахування дотацій через “електронний” гаманець. Пропонується впровадження пілотних проєктів у містах Луцьку, Одесі та Харкові.

У Донецьку спостерігається пряма залежність оплати комунальних послуг від погашення заборгованості перед шахтарями. Тому що там задіяна система автоматичного відрахування необхідної суми з заробітної плати шахтаря на основі договору між житлово-комунальними підприємствами та керівництвом шахт.

Єдина система обліку оплати населенням житлово-комунальних послуг та спожитих енергоносіїв була вже розроблена та впроваджена в м. Харкові банком “Мегабанк”.

Взаємовідносини між учасниками єдиної системи нарахування та оплати послуг регулюються:

угодами між всіма установами, що приймають платежі (Ощадбанком, іншими банками та організаціями, які приймають платежі від населення) та Єдиним розрахунковим центром (ЄРЦ) “Мегабанку”;

угодами між постачальниками послуг та ЄРЦ “Мегабанку” про ведення єдиного реєстру платників і зарахування платежів на рахунки постачальників послуг;

угодами між відділами субсидій та ЄРЦ “Мегабанку” про обмін інформацією.

Таким, чином у даній статті окреслено основні напрямки припинення росту неплатежів за житлово-комунальні послуги. Але вже на даному етапі зрозуміло, що лише комплекс запропонованих заходів та діючий законодавчий механізм, який не буде вступати у протиріччя із цілями діяльності комунальних підприємств та водночас відстоювати інтереси пересічних громадян, здатні у якійсь мірі вирішити цю актуальну проблему. Бо кожен розуміє, що вибратися з цього замкнутого

⁵ “Status quo”, 16.01.2002 р., “Керівництво прийшло до висновку про те, що розіграш призів серед справних платників призвів до зростання платежів”.

⁶ Рішення НТР від 29 травня 2003 р. № 12

кола (споживачі не платять – у підприємств недостатньо коштів – якість послуг падає – споживачі не платять) можливо лише завдяки активній позиції обох сторін.

Саме тому дуже важливо неупереджено розглянути ситуацію з оплатою послуг і проаналізувати реальний її стан та фактори, які впливають на динаміку росту заборгованості, з урахуванням особливостей різних регіонів України. Особливе значення має, як аналіз та вивчення досвіду зменшення заборгованості, так і аналіз діяльності підприємств та місцевих і регіональних органів влади, в яких рівень заборгованості найвищий.

Тому головним завданням розвитку регіону є комплексний розвиток житлово-комунального господарства та інших напрямків регіональної економіки. Тобто, враховуючи специфічні риси, притаманні цій галузі, існування в ринкових умовах потребує індивідуального ставлення та врахування міжнародного досвіду щодо вирішення поставлених проблем.

1. Житлове – Комунальне господарство України. Інформаційно-аналітичний огляд. – К.: Держбуд України, 2001. – 63 с.

2. Житлове – Комунальне господарство України. Інформаційно-аналітичний огляд. – К.: Держбуд України, 2002. – 61 с.

3. Проект Загальнодержавної програми реформування та розвитку житлово-комунального господарства на 2003-2010 роки Державного комітету України з питань житлово-комунального господарства Президентські статистичні таблиці // Економіст. – 2002. - № 2. – с. 39 – 42.

4. Про реструктуризацію заборгованості щодо квартирної плати, плати за житлово-комунальні послуги, спожиті газ та електроенергію: Закон України від 20.02.2003 №554-IV.

5. Постанова КМУ "Програма реформування і розвитку житлово-комунального господарства на 2002 – 2005 роки та на період до 2010 року" від 14.02 .2002 № 139.

6. Коровина З. Игольников А. О единой системе пенсионного обеспечения, обоснованных тарифах на жилищно-коммунальные услуги без льгот и привилегий // Экономика Украины. – 1999. – №1. – С. 47-55.

7. Райт Г. Децентрализация – наилучший путь организации предоставления услуг // Местное та региональное самоврядування України. – 1995. – № 3-4. – С. 41-47.

8. Эра городов // Журнал о проблемах развития городов мира, институт Экономики города – 1999 г. – 89 с.

9. Іванілов О.С., Ярова В.В. Реформування джерел інвестиційних ресурсів житлово-комунального господарства // Коммунальное хозяйство городов: Науч.-техн. сб. Вып.41. – К.: Техніка, 2002. – С. 109-112.

Отримано 17.10.2003

УДК 330.101

І.В.КАЛІНІЧЕНКО

Харківський державний економічний університет